



A fiatalítás jegyében – az irányvonal nem változik

Mészáros Klára

A Kínai Kommunista Párt november második hetében megtartott 16. kongresszusa minden bizonnyal azzal a felülről kezdeményezett és előre jelzett nemzedékváltással írja be nevét a pártkongresszusok sorába, amellyel a KKP arculata is módosult. A Kínai Népköztársaság történetében az 1949-es megalakulással kezdődött azon – japánellenes és polgárháborús harcokban edzett – kommunista vezetők első nemzedékének a hatalma, amelynek legitimálását a Mao Zedonghoz és eszméihez való hűség adta. Deng Xiaoping neve és reformjainak kiterjesztése már a második generáció derékadához kötődik. A reformokat a most leköszönő harmadik generációhoz sorolt vezetők – élükön a 76 éves Jiang Zemin elnökkel – folytatták. A fiatalítás jelenlegi szándéka az 50-es-60-as éveit taposó negyedik generációs élcsapat tagjait emeli be a hatalom csúcsaiba, akik elődeikhez képest nem csak iskolázottabbak, de a hatalomgyakorlás fortélyait is eltanulhatták tőlük. Fiatalításra tartományi szinten a nyári hónapokban, a központi hatalmi szervek legfelsőbb káderei körében pedig a novemberi tisztújítással került sor. A változások nagyságát jelzi, hogy a KKP Központi Bizottsága tagjainak több mint a felét leváltották. A KKP legbefolyásosabb szervében, a hétfős Központi Bizottságban pedig csupán a párt főtitkárának is megválasztott 59 éves Hu Jintao maradt meg a korábbi tagok közül.

A KKP arculatának valóságához formálása olyan új ideológiai kihívásokkal jár, amelyek a párt alkotmányának módosítását is szükségessé tették. A kommunista körökben továbbra is használt pártsargon a valóság tükrében megtévesztő lehet, miközben az átalakulás lényege

kapitalista mentalitást takar. A világ 40 leggazdagabb 40 évesnél fiatalabb embere között az USA-t követően kínaiak állnak a második helyen. Az egyéni vállalkozók száma 1990-hez képest több mint 19-szeresére nőtt. A privát-szektorban dolgozó mintegy 54 millió vállalkozó és foglalkoztatott adja – becslések szerint – a gazdasági termelés 43% körüli hányadát. Egy olyan országban, ahol a párt és a pártot is ellenőrzése alatt tartó katonaság határozza meg a politikai folyamatok irányultságát, természetesen tűnt, hogy az egyéni vállalkozók, a privát szféra szereplői nem lehettek tagjai a KKP-nak. Jiang Zemin elnök ennek a kettősségnek a feloldására dolgozta ki, és a KKP alapításának 80. évfordulóján, 2001-ben hozta nyilvánosságra a „hároms képviseletként” ismertté vált elvet. Ennek alapján az arra érdemes vállalkozók lehetőséget kapnak a kommunista párttagság elnyerésére. A „hároms képviselet” nyilvánosságra hozatala óta már 1,8 millió vállalkozó jelezte a Kínai Kommunista Pártba való belépési szándékát. A párttagság elnyeréséhez azonban nem csupán olyan szigorú feltételeknek kell megfelelni a jelölteknek, mint a vállalkozás sikeres és törvényes voltának bizonyítása, az adózási feyelem betartása, hanem vizsgálják a jelölt vállalkozásának ismertségét, szociális vagy társadalmi tevékenységét, erkölcsiségének magas szintjét, valamint a pártalkotmány szellemiségével való azonosulás fokát. A kínai valóság sokrétűségét mutatja, hogy miközben a kapitalista vállalkozók szerepét hivatalosan is átértékelik, az osztályharc mint ideológiai dogma továbbra is létezik.

A többnyire idős baloldali párttagok közül Jiang pragmatizmusát sokan tartják összegeztethetetlennek a marxizmus és maoizmus eszmeiségével. A belső erőviszonyok alapján azonban feltételezhető, hogy a 16. pártkongresszus lezárásával az átjárhatóság a politika és a gazdaság között könnyebb lesz. A pártfőtitkári, majd a jövő év márciusában esedékes államfői tisztségről való lemondással Jiang meghatározó szerepe az ország irányításában nem változik. Azzal, hogy a legnagyobb befolyást biztosító pozíciót, a Központi Katonai Bizottság elnöki tisztjét megtartja, továbbra is meghatározó módon befolyásolhatja a döntéshozatalt. Ez egyben azt is jelenti, hogy radikális vagy nyugati típusú és többpárti demokráciára építő párt- vagy politikai átalakulás a közeljövőben nem várható. A KKP-nak jelenleg 66 milliós tagsága van, amely az összlakosság 5%-a. A változás iránya, amelyet Jiang Zemin a „három képvisellel” határozott meg, alapvetően az egységfront taktikájára épül. Ez a Kínai Kommunista Pártot egy nagy gyűjtőpárttá szervezi át. Az „első képviselő” a párt hagyományos – munkásparaszt-értelmiség – bázisára épül. A „második képviselő” körébe azokat az értelmiségieket, szakmai elitet kívánják nagyobb számban bevonni, akiket „nyugati” vagy nyitottabb gondolkodásuk miatt korábban sokat bíráltak és üldöztek. A „haladó produktív erőként” említett gazdag magánvállalkozók adják a harmadik pillért. A lényegen azonban a párton belüli újítások nem változtatnak, a párt gerincét továbbra is a „dolgozók és káderek” adják, így a „nyugati politikai rendszer bármely modellezése elképzelhetetlen és üldözendő”.

A külvilág felé nyitás révén Kínának szembesülnie kellett azzal a ténnyel, hogy a liberalizációs folyamatok megkerülhetetlenek, a társadalmi és gazdasági átalakulási folyamatokkal pedig az ideológiai keretek is fellazulnak. A külföldi tapasztalatokkal szemben azonban a saját út mellett – „kövek kitapogatásával kelni át a folyón” – döntöttek. Az ezredfordulót követően négy olyan gazdaságpolitikai prioritást állítottak előtérbe, amelyek fő jellemzői a kis- és közepes magánvállalatok és vállalkozások alapítása, a nagy állami vállalatok átalakítása, az új pénzügyi rendszer kiépítése és a piacgazdaságnak megfelelő jogi és törvénykezési gyakorlat általánossá tétele.

Makrogazdasági mutatóit tekintve a kínai teljesítmény továbbra is kiemelkedő. A GDP növekedési rátáját sikerült magas, de a túlfűtöttséget még elkerülő szinten konszolidálni. A GDP növekedése 2001-ben 7,3%-os, 2002 első felében 7,8%-os volt. A következő években ez a magas szint még tartható lesz, a későbbiekben azonban mérséklődni fog. A költségvetési hiány jelenleg a GDP 3%-val azonos, úgy hogy a központi kormány a GDP-nek alig 16%-a felett rendelkezik. A valutatartalékok 2002 közepére 246,5 mrd USD-ra nőttek, miközben a nettó adósságállomány 170 mrd USD volt. A fogyasztói árindex 2001-ben sem haladta meg a 0,7%-ot. Történelme során Kína első ízben haladta meg a külföldi tőkebefektetések vonzásában az USA-ba áramló külföldi tőke volumenét. Az utóbbi néhány évben a külső befektetők átlagosan évi 40-45 mrd USD-t fektettek be a kínai piacon. 2002-ben úgy tűnik, hogy az év végére az ez évi befektetések összege eléri az 50 mrd USD-t. Kína ma már a világ negyedik legnagyobb ipari termelője, s az ipari termelés növekedése évente 12%. A munkaintenzív termelés mellett egyre bonyolultabb termékeket exportál, amelyek minősége is javul. A kínai *high-tech* export gyorsan nő, és 2002 első félévében a kivitel 47%-át már ezek a termékek adták. Az egy munkásra eső termelékenység mutató azonban továbbra is igen alacsony, az amerikaiénak 1/25-e, a németének pedig 1/20-a.

A reformfolyamat első 20 évében döntően a felhalmozás, a beruházás és az exportorientált termelés adta a növekedés forrását. 1998-tól azonban olyan pótlólagos erőforrások után kellett nézni, amelyeket még nem aknáztak ki. A belső piaci fogyasztás, az exportnövelés, valamint az infrastruktúrába eszközölt beruházás így kapott gazdaságstratégiai jelentőséget. A belső kereslet növekedése a kínaiak – világviszonylatban is kiemelkedő – megtakarítási hajlandóságára épül. Talán emiatt is, a belső kereslet továbbra is lanyha, a keresletnövelésre irányuló politika eddig még nem hozott eredményeket. A lakossági megtakarítások 2001-ben 14,7%-kal, 2002 augusztusáig 16%-kal nőttek; összességében ez 963 mrd USD-t jelent, amely a GDP-nek közel háromnegyedével azonos.

A nemzetgazdaság meghatározó ágazataiban többnyire kiépültek a továbblépéshez

szükséges alapok. Az országon belüli fejlettségi szintkülönbségek, a konvergencia hiánya azonban nagy próbatétele a stabilitás fenntartásának. A kínai jövő legkevésbé prognosztizálható szegmensét az átalakulással járó feszültségek képezik. A stabilitást leginkább a társadalmi rétegek, osztályok között húzódó feszültségek és a létbizonytalanság növekedése veszélyeztetik. Miközben úgy látják, hogy 2006-ra 200 millió körüli lesz a középosztálybeliek száma, a munkanélküliek és a szegénységi szinten élők rátája ennél gyorsabban nő. A társadalmi feszültséget gerjesztő problémák közül súlyosságuk miatt két jelenségről, a munkanélküliek szaporodásáról, valamint a falu és város közötti életszínvonalbeli különbségek mélyüléséről kell szólni.

A veszteséges állami vállalatok leépítése során több mint 50 ezer üzemet zártak be. Hivatalos adatok szerint az elbocsátott munkások száma több mint 26 millió volt. Az újra elhelyezkedők rátája folyamatosan szűkül, 1998-ban még 42%, 2001 első felében azonban már csak 9% volt. Az Asian Development Bank felmérése 37 millió városi szegényről beszél, amely a városi népesség 12%-át adja. A városokban jelenleg 10%-os munkanélküliséggel számolnak, amelynek mértéke rövid időn belül 15%-ra nőhet. 120 millió körülre teszik a regisztrálásból kimaradók és a mezőgazdaságban alulfoglalkoztatottak számát. A regisztrált munkanélküliek és szegények közül 1999-ben 2,8 millió, 2002-ben 20 millió munkásnak folyósítanak létminimum szintű életjáradékot. Az egyre gyakoribb demonstrációk és sztrájkok az elégedetlenség fokozódásáról árulkodnak. Miután a hatóságok rövid időn belül hermetikusan lezárják a megmozdulások színhelyét, keveset lehet ezekről tudni. A munkahelyi döntőbírási esetek növekvő száma – 1995-ben 23 ezer, 1999-ben 120 ezer, 2002-ben közel 200 ezer – ugyancsak a feszültségek fokozódását jelzi.

A Világbank szerint a 2001-től számított tíz éven belül Kínának közel 100 millió munkahelyet kellene létesítenie ahhoz, hogy fel tudja szívni a munkanélkülieket, az iskolából kikerülteket és a vándormunkásokat a munkaerőpiacon. Ezért is volt kiemelt témája a 16. pártkongresszusnak a magánszektor erősítése. A párttagságot vállaló üzletembereknek – az egyéni ér-

dekek érvényesítése mellett – kötelezővé válik a közjó szolgálata.

A 700 millióra becsült falusi népesség átlagos éves keresete 285 USD. A vidékiek tömeges migrációja egyre markánsabb vonása a kínai városoknak. A beáramló munkát keresők az alacsony fizetésű vagy a szezonális munkahelyeken koncentrálnak. Szegénységi rátájuk másfélszer magasabb, mint a városi munkásoké. A gazdasági reformok kezdetének húzóágazat, a mezőgazdaság súlya a gazdaságon belül csökken. Teljesítőképessége az extenzív tartalékok kimerülésével romlik. A tőkeintenzív termelésre való tömeges átállás tőke hiányában marad el. A lakosság élelmezésében a gabonaellátás meghatározó szerepet játszik. Az utóbbi évtizedben a lélekszám emelkedése meghaladja a gabonatermését. 1991-ben 435 millió tonna, 2001-ben 453 millió tonna gabona termett, miközben a lakosság 157 millió fővel lett nagyobb. Kína növekvő mértékben szorul gabonaimportra. A WTO-tagsággal a mezőgazdaság kiszolgáltatottsága nő. A támogatások fokozatosan megszűnnek, miközben a kereskedelmi liberalizáció következményeként a kínai parasztokat védtelenül és felkészületlenül érte a globális agrártársaságok versenye.

Az ország jelenlegi helyzetében nem a politikai rendszer az, ami gátolja a kibontakozás útját. Az elkerülhetetlen társadalmi átalakulásokkal járó feszültségek sokkal inkább destabilizáló elemei a változásoknak, noha egyelőre még sikerült őket a kezelhetőség határain belül tartani. Nem lehet viszont megítélni azt, hogy ez a viszonylagos egyensúlyi állapot mennyire tartható fenn a jövőben. A prognosztizálhatóság leggyengébb láncszemét végső soron a „humán erőforrások” váratlan reakciói képezik.

* * * * *

Eddig megjelent számaink megtekinthetők és letölthetők a www.vki.hu weboldalról.